Türkçenin Öğrenilmesinde Ninniler ve Türküler*

Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL*

ÖZET

Türküler ve türkülerin bir kolu olan ninniler halkın diliyle ve sade Türkçeyle söylenmiş oldukları için dilimizin inceliklerini en gerçek biçimiyle yansıtan şiirlerdir. Şiirsel yapı taşımaları ve ezgili olmaları sebebiyle de estetik duyuş ve sanat zevki kazandırma işlevine sahiptirler. Halkın kültürünü yansıtmaları açısından kendi kültürünü tanıma, kimliğini bulma anlamında da bireyin gelişimine önemli katkı sağlar. Halk şiirlerinin bu işlevi diğer sözlü edebiyat ürünleri gibi göz ardı edilmektedir. Bildirimiz yazılı edebiyattan evvel sözlü halk edebiyatının mevcut olduğundan hareketle bu türlerin Türkçe öğretimindeki ve dil gelişimindeki rolüne dikkat çekmektir.

Giriş

Edebiyat deyince çoğu kez akla yazılı eserlerin gelmesi, dolaylı ya da dolaysız olarak her birey üzerinde etkiye sahip olan sözlü edebiyatın öneminin dikkatlerden kaçmasına sebep olmaktadır. Yazılı kültürden evvel de var olan ve daha geniş bir alanı bulunan sözlü edebiyat ve kültür, kişinin hem dil hem de kültürel gelişim sürecinde temel taşı görevindedir. Tanınmış edebiyatçıların eserlerine konumuz açısından baktığımızda belirgin etkiler görürüz. Döneminde yeniliğin ve alışılmışın dışına çıkmanın temsilcisi olmuş Orhan Veli'nin şiirleri halk şiiri geleneğinden beslenerek yeni olmuştur. Şairin İstanbul Türküsü, Yol Türküleri gibi şiirleri orijinalliğini türkü sözlerinden alır. Keza bu etkiyle bir ekol olmuş olan Beş Hececilerin yanı sıra Rıza Tevfik'ten Necip Fazıl'a, Dranas'a, Bedri Rahmi'ye, Yaşar Kemal'e kadar geri planda sözlü edebiyat hazinesinin durduğu görülür. Şiirlerine baktığımızda halk edebiyatı etkisinin yok düzeyinde olduğunu gördüğümüz Yahya Kemal ise "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım" adlı eserinde çocukluğunda dinlediği destanların, menkıbelerin, ilahilerin, üzerindeki etkilerinden söz eder. Şairin şiirlerinde, görünürde Ok ve Mehlika Sultan şiirleriyle sınırlıymış gibi gözükse de edebî estetik güzelliğin geri planında diğer unsurlardan geri planda olmakla birlikte sözlü edebiyatın da bulunduğu muhakkaktır. Dil ve kültür gelişiminde sözlü kültürün etkisini taşımayan bir kimse yoktur. Ancak sözlü kültürün birey üzerindeki etkisi farkında olmadan gerçekleşir. Ana diline ait duyduğu ilk kelimeler sözlü edebiyatın ürünleridir.

Ninnilerin Dili

Yazılı kültürden önce sözlü kültürle tanışan çocuğun ana diline ait olarak duyduğu ilk kelimeler ninnilerdir. Ninnilere zaman içerisinde çocuk sevme sözleri, oyun tekerlemeleri, masallar eşlik eder. Anonim edebiyat yıllar, yüzyıllar içinde nesilden nesile, devirden devire aktarılarak zenginleşen bir edebiyattır. Şiir özelliği taşıyan anonim halk edebiyatı eserleri belli bir biçimin olmaması ve çoğu kez ensrüman eşliğinde olmak üzere ezgili olmaları bakımından ortaklık gösterirler.

Ninni dar anlamıyla annelerin bebeği sakinleştirmek ve uyutmak için söyledikleri, çoğu kez kafiye ve ses benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan, ezgili sözlerdir. Bebek uykunun kollarına düşerken bu heceler kulağındadır. Ninniler basit anlamda şiir niteliğinde olduğu için çocuğun estetik anlamda duyduğu ilk sözler, dil anlamındaki estetik gelişiminin ilk basamağıdır. Sevgi ve şefkat sözleri içerdiği için kişilik gelişimine yönelik ilk mesajlardır.

Biçim bakımından belli bir özellik göstermeyen ninnilerde dil uslûp bakımından da birlik yoktur. Ancak çoğunlukla ninniler en basit ve sade ifade kalıbı içinde bulunur. Mecazdan, süslemeden uzaktır. Benzetmeler anonim nitelikte ve basmakalıptır. Bu ninniler çocuğu, dilinin en sade ve yalın kelimeleriyle tanıştırır.

Bazı ninniler ise tekerleme özelliği gösterir. Tekerlemeler, anlamın geri planda, ses ve âhengin ön planda olduğu, çağrışımların geniş yer tuttuğu şiirler olarak halk edebiyatının sürrealist örnekleridir. Bu ninniler hayal gücünü geliştirir ve mizahî yanı sebebiyle eğlendirir. Aşağıdaki ninni örnekleri bir tekerleme özelliği taşımakta olup mizahtan ve ses unsurundan yararlanılarak kurulmuş oldukları görülmektedir.

Çiştana kızım çiştana/Geçiler girdi bostana

---

* Prof.Dr. Cahit Kavcar Türkçe Eğitimi Çalıştayı Bildirileri, Ankara Üniversitesi yay., Ankara 2011, s.95-106

* Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Kız nişanlın kaç tana/Altı üstü beş tane

Kimi ninnilerde anlamdan ziyade ses ve ahenk unsuruna yer verilmesi bebeğin anlamdan önce sözün ahengini anladığı düşüncesine de dayanmaktadır. Çocuk seslerin ahengiyle sakinleştirilmeye çalışılmaktadır. Bazı görüşlere göre ninnilerde sık tekrarlanan da, na sesleri çocuğun sakinleşmesinde etkili olmaktadır:

Dandine oğlum dan ister
Ağa babasından don ister
…
Hayhaylısı var bunun
Beğ dayısı var bunun
…
Alı ninnalar ninnalar
Pendir yüklü danalar
Danalar baş kaldırmış
Nicolmuş zamparalar

Hay ninni ni daşı
Yediğim hasbe aşı[1]
…

Tekerleme türündeki şiirlerin bir özelliği olarak abartı, olamayacak eylemlerin olabilirmiş gibi gösterildiği masalsı unsurlar bu tür ninnilerde göze çarpar. Aşağıdaki ninni böyle bir abartıyı, ses ve ahenk unsurundan da yararlanarak vermektedir:

Hu hu dervişler
Bir fırın ekmek yemişler
Daha var mı demişler
Uyusun da büyüsün
Tıpış tıpış yürüsün[2]

Ninnilerin bir kısmı da sadece başlangıç dizelerinde abartı, tuhaflık, güldürü öğelerine yer verirken metnin devamında anlamlı dileklere, duygulara yer vermektedir. En fazla karşılaştığımız yapı da budur. Ninni söyleyen kişi hazır ses kalıplarını kullanarak başlamakta, daha sonra kendi duygusunu, beklentisini vurgulamaktadır.

Ninniler her zaman ses ve ahenkten ibaret anlamsız tekerlemeler değildir. Annenin duyguları, özlemleri, kırgınlıkları, gurbet hayatı, eş veya kayınvalide baskısı, eşin gurbette veya askerde olmasının getirdiği sıkıntılar ve daha nice duygular, ninnilerde dile gelir. *" Türk annesinin; sevincini, ızdırabını, tebessüm ve göz yaşlarını, ümit ve hayallerini birer birer ninnilerimizden takip edebiliriz"*[3] Basit tanımıyla çocukları uyutmak ve sakinleştirmek maksadıyla söylenen ezgili sözler olan ninniler aslında çok daha zengin ve kapsamlı muhtevaya ve kültürel mesajlara sahiptir. Aşağıdaki ilk ninni annenin yoksulluk içinde olduğunu, ikincisi ise babanın gidip gelmediğini vurgulamaktadır:

Ninni deyip yatırdığım
Hoppu deyip götürdüğüm
Sefillikle yetirdiğim
Nenni yavrum neni

Ağa babası gitti
Gelmedi Şam'dan[4]

---

[1] Hülya Çelik, Gaziantep'ten Derlenen Ninniler, Türk Folklorundan Derlemeler, MİFAD yay., Ank.,1989,s.14
[2] Derleyen Dilek Yüksel, kaynak kişi: Gülizar Özdemir, Gaziantep İbrahimli Köyü, 42 yaşında
[3] Âmil Çelebioğlu, Türk Ninniler Hazinesi, 1982, s.9,10
[4] Derleyen Dilek Yüksel,kaynak kişi: Hatice Yıldırım, Gaziantep, 47 yaşında

Ninnilerin Kültür Eğitimi İşlevi

Çocuk, çevredeki yaşamla, annesinin, teyzesinin, ninesinin, kısacası kadınların ilk yorumlamalarıyla ninnilerde karşılaşır. "Anamız ninnide hiçbir sosyal baskıdan, hiçbir insanın kınamasından çekinmeden konuşur. Bir nevi dert dökme, iç boşaltmadır ninni. Ruhsal tedavi de diyebilirsiniz buna."[5] Ninnilerde bebeği ile dertleşen kadın, bu şekilde teselli de olmaktadır.

Ninnilerin muhtevasıyla ilgili yapılan tasnifler bu konu zenginliğini sunar:

1. Dinî,kutsî ve fikrî mahiyetinde ninniler
2. Efsane ve ağıt türünden ninniler
3. Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler
4. Sevgi, alâka ifade eden ninniler
5. Övgü ve yergi mahiyettinde ninniler
6.Şikayet ve teessür ifade eden ninniler
7. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler
8 Va'd mahiyetinde ninniler
9 Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler[6]

Ninniler aynı zamanda çocuk sevme sözleri niteliği taşır, uyuyan çocuğun güzelliğiyle birleşen anne sevgisi ninnilerin muhtevasında bebekle ilgili övgü ve sevgi sözleriyle zenginleşir. Çocukla ilgili dilekler ve dualar da ninnilerde önemli yer tutar:

Bir ay doğmuş meşeden
Oğlum gelir köşeden
Rengini gülden almış
Kokusu menekşeden

Kızım kızım kızıma
Kırmızılık yüzüne
Sayılmadık sarı altın
Galın gelsin kızıma[7]

Görüldüğü gibi ninniler aslında anlam bakımından olduğu gibi işlev bakımından da yukarıdaki ilk tanımımızdan çok daha geniştir. Halk türkülerinin lirik türküler kolunda da yer alır. Pertev Naili, halk türküleriyle ilgili sınıflandırmasında lirik türküler başlığı altına ninnileri de almış ve bu daha sonra tasnif yapan birçok araştırmacı tarafından da kabul görmüştür. Bu açıdan bakınca içinde ninni, nenni kelimelerinin bulunduğu pek çok türkü, türküleşmiş ninnilerdir . Aslında halk türkülerinin büyük bir bölümü isimsiz halk sanatçıları tarafından söylenmiştir; o isimsiz halk sanatçılarının büyük bir bölümü ise kadınlardır. Profesyonel sanatçılar olan âşıklar gibi sanatçı kimliğiyle halkın huzuruna sosyal ve dinî sebeplerle çıkamayan kadın sanatkarların söyledikleri şiirler anonim eser hanesine yazılmıştır.

Ana diliyle tanışmanın, dolayısıyla ana dilini öğrenmenin ilk basamağı olan ninnilerin Türkçenin öğrenilmesi ve Türkçe bilinci ve kültürel kimlik kazandırmadaki yerini ve önemini netice olarak şu sonuçlarla maddelemek mümkündür.

1. Sade ve öz Türkçe vasıtasıyla ana dilinin en doğru ve gerçek biçimiyle öğrenilmesi
2. Şiir özelliği taşımaları bakımından estetik zevkin, şiir ve sanat duygusunun gelişmesini, sağlaması,
3. Olayların hikaye edildiği veya efsane niteliği yaşıyan örneklerde anlama ve düşünme yeteneğinin kazandırılması ,
4. Dil eğitiminin aynı zamanda bir kültür eğitimi olduğundan hareketle muhtevasındaki halk kültürü sebebiyle bireye kendi kültürünü, kimliğini, değer yargılarını öğretmesi.

---

[5] İlhan Başgöz, Türkü, İst.,2008.,s.63
[6] Doğan Kaya, Anonim Halk Şiiri, Ank., 1999, s.343-352
[7] Hülya Çelik, a.g.m.

5. Sevgi ve şefkat sözleri içermesi sebebiyle kişilik gelişimine olumlu katkıda bulunması
6. Çocuk, ninni vasıtasıyla şiir ile müziğin birleştiği ilk eserleri duyar. Sanat duygusuyla tanışır, bu anlamdaki estetik gelişiminin ilk adımıdır.

Türkülerin Türkçe Bakımından Değeri

Anonim şiirlerin en yaygın kolu türkülerdir. Türkü, geçmişten günümüze halkın siyasî ve sosyal olaylar, doğal âfetler, savaşlar,v.b. durumlar karşısındaki duygu, düşünce, davranış ve tepkilerini, kişisel duyguları, aşk, sevda, ayrılık, hastalık, ölüm gibi insanın olduğu her yerde yaşanan ve hissedilen bütün duyguları muhtevasında toplayan, ezgili, anonim olmakla birlikte ferdî örnekleri de bir hayli fazla olan halk şiirleridir. Türkülerde ezgi ve şiir bir aradadır. Diğer bütün şiir türlerine kıyasla dilimizin zenginliği, sadeliği ve bu sadelik içindeki güzelliği türkülerde saklıdır. Ninnilerin de bir kol olarak yer aldığı türküler, dilimizin en sade, en sıcak kelimeleriyle oluşur. Sade ve gerçek Türkçeyi arayan türkülere gitmelidir. Türkülerde Türkçe ya da Türkçeleşmiş olmayan bir sözcük yok gibidir. "Bir Türkçe sorunumuz var: Kötü eğitimin, yazılı ve görsel medyanın elinde kavrula kavrula kadid olmuş bir dil kullanıyoruz. Konuşurken de böyle, yazarken de böyle. Dil yoksulluğu, düşünce yoksulluğunun anasıdır. Bu derdin bir ilacı türkülerde"[8] Bu sorunun çözümünde türkülere yönelebilmek için türkülerin Türkçe açısından önemini bilmek gerekir. Milletimizin adını kavram adı olarak da taşıyan türkülerin, Türkçemizin öğrenilmesindeki öncelikli önemi şüphesiz Türkçenin yabancı etkilerle bozulmamış örnekleri olmasıdır. Bu sadelik şiirsel bir yapı içinde sunulduğu için millî şiir zevkinin oluşmasına, estetik duyguların gelişmesine de hizmet eder.

Halk Türküleri Ortak Kültürel Öğelerdir

Türküler Türk dilini konuşan diğer soydaşlarımızla da en önemli ortak edebî yaratmalarımızdır. Yaratıcılarının yabancı etkilere uzak yaşam koşulları içinde olmaları sebebiyle Arap ve Fars dillerinin ve kültürlerinin nüfuz edemediği, yereli ve millî olanı yansıtan şiirlerdir. Millî kimliği arayan, başka coğrafyalarda yaşayan Türkçe konuşan kişilerle ortak kültürel bağ arayan bir kimsenin gideceği adres türkülerin de arasında bulunduğu anonim halk edebiyatı yaratmalarıdır. Türküler yabancı etkilerin pek nüfuz etmediği şiirler olması bakımından sade ve gerçek Türkçenin öğrenilmesi; halkın yaşantısını, geleneğini , olaylara bakış açısını yansıtması bakımından aynı zamanda bir kültür öğretimi olan dil öğretimine kültürel anlamda katkıda bulunması, şiir ve müziğin birleştiği estetik ürünler olduğu için estetik duygusunun gelişmesi bakımlarından önemli role sahiptir. Millet kavramı içerisinde kültür ortaklığı önemli yer tutar. Artık kültür akrabalığı soy akrabalığının önüne geçmiştir. Çok geniş coğrafyalara yayılmış olan soydaşlarımızla ortak kültür öğelerimizin en önemlilerinden birisi de türkülerdir.

Türkülerin İşlevi

Anonim ve sözlü olarak yayılan halk türküleri halkın kültürünü yansıtan en önemli göstergedir. Türküler ihtiyaca cevap veren, çoğunlukla ihtiyaçtan doğan şiirler olup bir icra ortamı içerisinde sergilenirler. Törenler, âdet ve gelenekler, inanç öğeleri, değer yargıları, ahlak anlayışı, ideal insan tipi türkülerde ifadesini bulur. Ana dili öğretimi yalnızca dilin değil, millî kimliğin de öğrenilmesini birlikte getirir. Halk türküleri bireye kendi kültürünü de öğretip tanıtır. Başgöz'den nakille William Bascom'un folklorun fonksiyonu ile ilgili görüşüne dikkat edersek türkülerin işlevi konusunda da az çok ön fikir sahibi oluruz.

"Eğlendirmek, hoşça vakit geçirmek;
Değerleri, inanışları, sosyal kurumları kutsamak;
Eğitmek, mevcut kültürü yeni kuşaklara aktarmak;
Baskılardan ve bunalımlardan kurtulmak için bir kaçış mekanizması oluşturmak."[9]

Şüphesiz folklorun her alanı genelleme yapılarak verilmiş olan bu işlevleri eşit derecede taşımaz. Ancak türküler bu işlevlerin neredeyse tamamını taşıyor, hatta daha da fazlasını. Çoğunlukla ihtiyaca bağlı olarak ortaya çıkan türkü icra edildiği kültürel ortamın, ritüelin bir parçasıdır.

Tarihî Vesika Olarak Türküler

---

[8] İlhan Başgöz, Türkü, İst. 2008,s.41
[9] İlhan Başgöz, a.g.e., s. 141-143

Tarihî olayların halkın gözüyle anlatımı, halkın tepkisi, eleştirisi, öfkesi, beklentisi tarihî türkülerde dikkati çekmektedir ki, bu çoğunlukla devletin resmî tarihçisinin yazdığından çok daha başka bir bakış açısını sergiler. Seferberliğin, göçün, iskanın, savaşın, alınan kararların halkın gözünden görülüşü türkülerde dile gelir. "Zenginimiz bedel verir, askerimiz fakirdendir" mısraları bir adaletsizliği, "Yemen'e gideni gelir mi sandın" , "Alu Yemen'dir/Gülü çemendir/Giden gelmiyor/Acep nedendir" dizeleri Osmanlı'nın asker sürdüğü Yemen'in gidip de gelinmeyen bir yer olduğunu; "Hey onbeşli onbeşli" türküsü Çanakkale savaşına onbeş onsekiz yaş arası gençlerin toplandığını ifade eder. Anonim olmamakla birlikte türkü repertuarlarında çok yer alan Dadaloğlu'nun "Ferman padişahın dağlar bizimdir" dizesi kararlara başkaldırışın sembolü olmuş bir ifadedir. Şüphesiz milli tarih, milli kimliğin önemli bir yönünü temsil eder. Türkülerin diğer özelliklerinin yanı sıra tarihi vesika olma işlevini Herbert Jansky'nin şu tanımında buluruz: "Büyük tarihî olaylar katşısında halk kitlesinin"Büyük tarihi hadiseler karşısında halk kitlelerinin sevinçlerini veya ümitsizliklerini büyük şahsiyetler hakkındaki saygılarını veya nefretlerini; gençler arasındaki hazin aşk hikâyelerini, milli hece veznini ölçü alan ve kalpleri fetheden mısralarla, derin bir muhteva içinde dile getiren edebi, aynı zamanda musiki bakımından ehemmiyete haiz olan bu kendine özgü bestelerle söylenen; dar manasıyla ise tarihi bir vesika mahiyeti gösteren Türk halk şiirinin en eski türlerinden biri."[10]

Türkülerde Sembolik Anlatımlar

Dile hayat veren düşüncedir. Temaların seçimi, işlenişi, kullanılan malzemeler, renkler, simgeler, biçimsel malzemeler o milletin kültürü, düşünce sistemi ile şekillenir. Türkülerde duygu ve olaylar anlatılırken benzetmeler ve sembolik anlatımlar ortaya çıkar. Çoğu kez gayri ihtiyari kullanılan bu sembolik ifadeler aslında yüzyıllar öncesine ulaşan kültür kodlarının yansımasıdır. Türküyü dinleyen, söyleyen, ezberleyen birey farkında olmadan onun kodlarını da öğrenmekte ve benimsemektedir. Geçmişinden bugüne söylenegelen türkülerimiz kültürel hazinemizin zenginliğini yansıtır. Türk dünyasının ortak ve zengin bir kültür hazinesi olan halk türkülerinde kullanılan benzetmeler, semboller, mecazlar milletimizin tarihini, estetik duygularını, yaşam biçimini ifade eder. Anonim türkülerde hiçbir mısrai anlamsız saymamak gerekir. Maniler başta olmak üzere halk türkülerinde ilk iki dizenin hazırlık maksatlı olduğu düşüncesine katılmıyoruz. Hiçbir sözcük boşuna değildir. Biz türkülerdeki pek çok sembolü anlamla ilgisizmiş gibi görünen ilk 2 dizesi içinde buluyoruz. Her şeyden önce bu kısımlar mekanın, tabiatın kısacık çizgilerle tasviri karakterini de taşır ki hangi edebî metinde tasvir kısmı lüzumsuzdur? "Yüz güzel/ Ayna güzel yüz güzel/ Güzel yari görenler/Dediler ay ne güzel" Bu cinaslı manide maniyi sevgilinin güzelliği üzerinedir deyip, ilk 2 dizeyi de doldurma mısra olarak alıp göz ardı edersek maniyi hiç anlamamışız demektir. Zira 2. dizede çok önemli bir sembol vardır: Ayna. Kültürümüzde talihin, şans açıklığını bir simgesi haline gelmiş olan bir semboldür.

Halk edebiyatında sembolik ifadelerin kullanılışı bazen seçilerek, ama çoğu zaman da gayri-ihtiyarî olmuştur. Şair, kültürü, gelenek ve inanışı doğrultusunda şekillenmiş olan düşünce dünyasının kelimelerini kullanmış, mensup olduğu kültürün kodlarını yansıtmıştır. Halk türkülerindeki sembolün geri planında eserin yaratıcısının mensup olduğu toplumun ortak kültürü vardır. Halkın kültürünü yansıtan en önemli gösterge sayabileceğimiz halk türkülerinde kullanılan benzetmelerin, sembollerin bu açıdan değerlendirilmesi halk türkülerinin taşıdığı zenginliğin yanı sıra, kültürel geri planı da aydınlatacaktır.[11] Türkülerdeki sembolleri sayı bakımından sınırlandırmak mümkün değildir. Burada örneklemek maksadıyla bazı sembollerden bahsedeceğiz. Halk türkülerinde tabiat varlıkları doğadaki durumlarının yanı sıra sembolik anlamlar yüklenerek de karşımıza çıkmaktadır. Bir göçmen kuş olan bir çok anlam yüklenmiş turna, bir anlamıyla da gurbetin, baykuş uğursuzluğun, keklik genç kızın sembolüdür. Eski Türk kültüründe de simgesel bir anlamla karşımıza çıkan, Şecere-i Terakime'de Oğuz'un 24 boyunun simgelerinden birisi olan bazı kuşlar kimi zaman o eski dinî-mitolojik anlamlarını da muhafaza ederler. Turnanın halk inanışlarında aynı zamanda uğur bereket getirdiğine inanılması[12], Alevi-Bektaşi inancında Hz. Ali'yle ilişkilendirilmesi, sesini Hz. Ali'nin sesinden aldığına inanılması gibi kültürel öğeler anonim türkülerden bağımsız düşünülemez:

Hazreti Şah'ın âvâzı

---

[10] Herbert Jansky, Türk Halk Şiiri, (Çev. Abdurrahman Güzel), Dünya Edebiyatından Seçmeler, I (4), 1977,s.57-58

[11] Behiye Köksel, Halk Türkülerinde Ayrılık ve Gurbet Sembolleri, 3. Uluslar arası Folklor Konferansı Materyalleri, Bakü 2005, s.81-82

[12] Bu konuda geniş bilgi için bkz .Şükrü Elçin, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Ank. 1988,s.66

Turna derler bir kuştadır. (Pir Sultan Abdal)

Birçok göçmen kuş arasından turnanın halk türkülerinde vazgeçilmez bir benzetme öğesi ve sembol olarak seçilmesinde şüphesiz gerek tasavvuf edebiyatında, gerek eski Türk mitolojisinde, gerekse halk inanışlarında yüklendiği anlamların etkisi vardır.

Türkülerde sembol olarak kullanılan kimi eşyalar unutulmuş kültürel öğelerin de taşıyıcılığını yapar. Bunların başında mendil gelir. Bugün yerini kağıt mendillere bırakarak kültürel katmanıyla beraber unutulmaya yüz tutmuş bir eşya olan mendil, işlemesiyle, rengiyle, katlanışıyla, hatta yere düşürülüş biçimiyle ifade ettiği anlamları türkülerde muhafaza etmektedir:

"Mendilim benek benek/Ortası çark-ı felek"

" Mendilimin yeşili"

" Mendilimin ucu pembe"

"Mendilimde gül oya" dizeleri model ve renginden;

"Dala mendil bağladım/ Gittim geldim ağladım"

" Yedi mendil çürüttüm/ Gözyaşım sile sile"

"Mendilim kaldı sende"

" Al bu mendil sende kalsın/Sil gözünün yaşını" dizeleri ayrılık haberinden bahsetmektedir.[13]

Örnek olarak verdiğimiz semboller, türkülerin diline sadelik, güzellik açısından bakmanın yanı simgesel ve sembolik anlatımlar açısından da bakmanın gereğini göstermektedir. Türkçenin öğretiminde türkülerin sadeliği ve gerçek Türkçeyi yansıtması özelliğinin yanı sıra hem dikey hem de yatay anlamda kültürel bütünlüğü sağlayan sembollerin, benzetme unsurlarının hem kültürel, hem de şiirsel anlamdaki katkısı göz ardı edilmemelidir.

Halkın ortak malı olarak tanımlanan anonim eserler bu ortaklık içinde halkın tarihinden, kültüründen, dininden, inanışından, örf adetinden, yaşayışından pek çok şey saklıyor. Bu amaçla ferdî eserler kadar anonim olanların da öğrenilmesi gerekir.

Sonuç ve Öneriler

Türkçenin öğretiminde o dile ait edebî eserlerin okutulması zorunludur. Dili en iyi öğrenme yolu elbette ki o dili tanımadır. Bu anlamda masallardan, halk hikayelerinden, tekerlemelerden yeterince yararlanılmadığı, bu konuda sözlü edebiyata pek fazla yer verilmediği, sözlü edebiyattan yararlanırken kimi zaman orijinal metnin değiştirildiği, süslendiği görülmektedir. Oysa halk edebiyatı araştırmalarında derlenen, ya da kaynak şahıslardan alınarak yazıya geçirilmiş olan malzemelerin orijinal yapısına müdahale etmemek esastır. Üzerinde herhangi bir oynama yapılmış olan malzemelere kuşkuyla bakılır. Mesela anlattığı bir masalın, destan parçasının devamını hatırlayamayan bir kaynak şahsın yarım bıraktığı metni tamamlama yoluna da gidilmez. O unutuş da bize artık bu eserlerin icra ortamının kaybolduğunu, anlatıcının uzun süredir anlatmadığı için bunları unuttuğunu, ya da artık icracıların çok yaşlı olduğunu, genç kuşakların bu sözlü eserleri bilmediğini göstermek suretiyle kültürümüzün uğradığı değişimi haber verir. Sözlü edebiyattaki her şey şüphesiz çocuğa hitap etmeyecektir. Eleme yapılmalı, seçilen eserler değiştirilmemeli, değiştirme yapılacak olursa, metnin kültürel dinamiklerini etkileyecek değişikliklerden kaçınılmalıdır. Unutmamalıdır ki sözlü kültür ürünlerinde sözlerin sembolik anlamı, buna bağlı olarak kültürel bir geri planı mevcuttur. Dil öğrenmede amaç, sadece okur-yazarlığı öğrenmek ve geliştirmek değil, söz konusu ana dili olunca onun yansıttığı kültürel kimliği de öğrenmektir. "Yazılı olmamak sözlü kültürün zenginliğidir. Yazılı olmamanın beraberinde getirdiği anonimleşme bize bu eserlerin yüzyılların kültür birikiminden, dil, sanat, edebiyat estetiğinden süzülmüş, ortak bir zevk anlayışının ürünleri olduğunu gösterir. Dil öğretiminin bir kültür öğretimi olduğu araştırmacıların hemfikir olduğu bir konudur.[14]

Dil öğretiminde başvurulan malzemelerde estetik ve güzellik vazgeçilmez öğelerdendir. "Türkçe ve edebiyat derslerinin amacı, bir şeyi belletmekten çok, Türk dilini sevdirmek, düzgün kullanılmasın öğretmek ve güzel yazıdan hoşlanma zevkini aşılamaktır. Bilindiği gibi insanoğlunu öteki varlıklardan ayıran temel

---

[13] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Saadet Karaköse, "Mendil Mendileİşlenen Zaman:Kültürel Yansıtma Aracı Olarak Mendilin Tükenişi", Folklor Edebiyat, 2003/3,S.35,s.9-10

[14] Bkz. Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, İst.,1986; Cahit Kavcar ve diğerleri Türkçe Öğretimi, Ank., 1995;Musa Çiftçi, Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler. http://www.egitim.aku.edu.tr/musa0.htm ;

özelliklerin başında , güzelliği araması ve yaratması gelir."[15] Halk türküleri sadelik içinde bir güzellik taşır. Halk şiirinde sehl-i mümteni sayılabilecek pek çok örnek karşımıza çıkar. Güzellik ve edebî zevk duygusunu vermek için uzağa gitmeye gerek yoktur. Annemizin ninnilerinde ve Bedri Rahmi'nin deyişiyle "Ana sütü gibi candan/Ana sütü gibi temiz" türkülerimizde bulmak mümkündür.

Bu konudaki son önerimiz okul öncesi eğitimden başlamak üzere Türkçe öğretimi programlarında özelde ninniler ve türkülere, genel çerçevede halk şiirine gereken önemin verilmesi, ayrıca bu konuların işlenişinde sözlü edebiyat ürünlerinin, işlevlerinin, kültürel katmanlarının dikkate alınmasını sağlayacak biçimde düzenlemeler yapılmasıdır.

Kaynakça

[15] Cahit Kavcar, Türk Dilinin Öğretimi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.2, Malatya 1988, s. 256

Başgöz İlhan, Türkü, Pan yay., İst. 2008
Bekki Selahaddin, Baş Yastıkta Göz Yolda (Sivas Türküleri) ,İ st. 2004
Boratav, Pertev Naili, Tekerleme, Tarih Vakfı yay., İst. 2000
Çelebioğlu Âmil, Türk Ninniler Hazinesi, İst., 1982
Çevirme Hülya, Şiirsel Halk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Eğitimine Katkıları, http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=1 , ziyaret tarihi:8.04.2010
Çiftçi Musa, Türkçe Öğretiminde Temel İlkeler, http://www.egitim.aku.edu.tr/musa0.htm, ziyaret tarihi: 08.04.2010
Jansky, Herbert, Türk Halk Şiiri, (Çeviren Abdurrahman Güzel), Dünya Edebiyatından Seçmeler, I,C.1, S.4, 1977
Yüksel Dilek, Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2007
Güzel Abdurrahman, Torun Ali, Türk Halk edebiyatı El Kitabı, Akçağ, Ank, 2003
Kabadayı Abdulkadir, Ninnilerin Çocuk Gelişim Alanlarına Katkılarının İçerik Açıdan İncelenmesi:Konya Örneği,Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi, C.6, S.1, 2009
Kaplan Mehmet, Kültür ve Dil, Dergah yay.,İst., 1986
Karaköse Saadet, "Mendil Mendile İşlenen Zaman. Kültürel Yansıtma Aracı Olarak Mendilin Tükenişi" Folklor Edebiyat, 2003/3,S.35
Kavcar Cahit, "Türk Dilinin Eğitimi", İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C.2,S.2,Malatya, 1988
Kavcar Cahit, Oğuzkan Ferhan, Sever Sedat, Türkçe Öğretimi, Ank.,1995
Kaya Doğan, Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yay., Ank. 1999
Kılıçkıran Mazlum Nusret, Öyküleri ve Türküleriyle Kilis, İzmir, 1973
Köksel Behiye, Halk Türkülerinde Ayrılık ve Gurbet Sembolleri, 3. Uluslar Arası Folklor Konferansı Materyalleri, Bakü, 2005
Köksel Behiye, Halk Türkülerinde Avla İlgili Semboller, Acta Turcica, S. 1, 2009
Kunoş İgnacz, (haz. Ali Osman Öztürk) Türk Halk Türküleri, 1998
Mahmut Enver -.Nedret Mahmut, Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Ank.,1997
Özbek, Mehmet, Folklor ve Türkülerimiz, İst., 1981
Şimşek Taceddin, Çocuk Edebiyatı,Rengarenk Yay., Ank., 2002
Yalçın Alemdar, Çocuk Edebiyatı, Akçağ yay., Ank. 2002